

FTAMP 06.61.33

ЭОЖ 33.332.12

<https://doi.org/10.46914/1562-2959-2020-1-4-114-120>

А.П. ЖАКЕШОВА,¹

Э.ғ.к., доцент.

Г.П. КОПТАЕВА,¹

Э.ғ.к., доцент.

С.С. ТЛЕУБЕРДИЕВА,²

PhD, доцент.

Ш.Н. АГАБЕКОВА,¹

Э.ғ.к., доцент.

«Мирас» университеті.¹

Л.Н. Гумилев атындағы

Еуразия Ұлттық университеті²

ҚЫЗЫЛОРДА ҚАЛАСЫНДАҒЫ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУДЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Қызылорда қаласының еңбек нарығы – әлеуметтік және экономикалық қоғам өмірінің ерек әрі жоспарлы сферасы. Ол өндіріске тікелей араласатын жұмыс күші нарығын да қамтығандықтан, мұнда жұмыссыздық және жұмыспен қамтамасыздану ұғымдары маңызды макроэкономикалық. Қызылорда қаласында жұмыстан айырылу көптеген адамдар үшін өмір сүру сапасының төмендігі мен экономиканың тұрақсыздығын білдіреді. Жұмысбастылық адамдардың еңбек нарығындағы мұқтаждықтарын қанағаттандыру бойынша танылатын әлеуметтік дамудың маңызды аспектілерінің мазмұнын айқындайды. Жұмыссыздық тек қана жеке тұлғаларға емес, мемлекет экономикасына да тікелей әсер ете отырып, мемлекеттік шығындарды арттырып, салықтық түсімдерді де кемітеді. Оған қоса, еліміздегі экономикалық зерттеулер ұзақ мерзімге созылатын жұмыссыздық қызметкерлердің еңбекақы деңгейін төмендететінін көрсетіп отыр. Бұл мәселелер өз кезегінде политикалық, моральдық-психологиялық, әлеуметтік шиеленістерді тудыратыны белгілі. Жұмысынан айырылған азамат өзіне сенімсіздігі артып, бағалауы төмендеп, қоғамда артық екендігін сезіне бастайды. Азаматтардың мұндай нашар психологиялық сезімдерді бастан кешуі әртүрлі отбасылық проблемаларды тудырып, заңсыз жолмен табыс табу көзіне бет бұрғызады. Ауыр салдарларды тудыратын жұмыссыздық пен жұмыспен қамтуға байланысты туған мәселелерді мемлекет тікелей реттеп отыруға міндетті. Мемлекет жұмыссыз азаматтарды қолдау мақсатында материалдық төлемдер төлеп, ақшалай қаражаттар аударып, еңбекке орналасуына жәрдем беретін әртүрлі тәсілдерді қолданады.

Тірек сөздер: еңбек нарығы, жастар тәжірибесі, мамандық, жұмысқа орналасу, жұмыссыздық, жұмыспен қамту, мемлекеттік қолдау.

Жұмыспен қамтуды басқаруды әлеуметтік-еңбек саласының макро және микроэкономикалық көрсеткіштерін және оның негізгі параметрлерінің- жұмыс күші және жұмыс орындарын талдау негізінде мемлекеттік және аймақтық органдар іске асырады.

Осы ретте, зерттелген Қызылорда облысының еңбек нарығында мынадай негізгі мәселелер анықталды:

Қызылорда қаласының еңбек нарығындағы жұмыс күшінің сұраныс пен ұсынысының кәсіби-біліктілік құрылымының сәйкессіздігі.

Аталмыш мәселе қаланың еңбек нарығында жастар арасында кездеседі. Статистикалық деректер көрсеткендей жалпы жұмыссыздық қалыпты деңгейде болғанымен, оның ішінде 16–28 жас аралығындағы жастар жұмыссыздығы жоғары пайыздық көрсеткішті көрсетті. Бұл қаладағы жұмыспен қамту саясатының өзекті мәселесі болып отыр. Оған қаладағы еңбек нарығының ерекшелігін ескере отырып бірнеше себептерді атап көрсетуге болады.

Оқу бітірушілердің мамандықтарының басым бөлігіне еңбек нарығындағы сұраныстың жоқтығы. Көрсетілген мәселе, баршаға мәлім, жаратылыстану, техникалық, арнаулы орта мамандықтарын дайындап шығарудағы теп-теңдіктің жоқтығынан шығады. Яғни, қала бойынша бітіруші жастардың 70%-ы заң, экономика саласындағы, компьютер маманы ретінде нарыққа

аяқ басады. Ал, қалада сұраныс дәрігерлерге, ауылшарашылық мамандарына бағытталған, аталмыш салалардың мамандықтарына сұраныс мүлде жоқтың қасы.

Қала нарығында мамандар таңдау барысында жоғары оқу орнын бітірушілер мен арнаулы оқу орнын (колледж) бітірушілер арасында теңсіздіктің болуына жол берілуі. Қала нарығында жоғарғы оқу орнын бітірушілер колледж түлектеріне қарағанда жұмыс табуда басымдыққа ие.

Жұмыс ұсынушылардың жас мамандардан еңбек өтілін талап етуі. Әрине, еңбек нарығына енді аяқ басқандар үшін мұндай талап орынсыз. Аталмыш мәселені шешу барысында бағдарламалар аясында жастар тәжірибесі бағыты жүзеге асып жатқанымен, ол қала нарығындағы жастар жұмыссыздығы мәселесін толығымен шешуге қауқарсыз.

Кәсіби білім беру жүйесінің қаланың еңбек нарығының талаптарына жеткіліксіз бейімделуі.

Бұл мәселе қалада мамандарды дайындау барысында білім мекемелерінің заманауи еңбек нарығының талаптарына сай мамандарды дайындап шығара алмауынан пайда болған. Білім ұйымдары заманауи еңбек нарығының сұраныстарын қанағаттандыра алмайды.

Жұмысқа орналасу барысында адамдардың сыбайлас жемқорлық мәселесіне тап болуы.

Сыбайлас жемқорлық тек қала деңгейіндегі емес барлық республика деңгейіндегі өзекті мәселе. Қорқыт ата атындағы жастар ұйымының қала халқы арасында жүргізген сауалы барысында, қала халқының 79%-ының жұмысқа орналаса алмауының басты себебі сыбайлас жемқорлық ретінде көрсеткен. Бұл жұмысқа орналасуды қалайтын әрбір екінші адамның осы мәселеге тап болатынын көрсетеді. Әсіресе, жұмыс істеуге ерекше ықыласпен келетін оқу бітірушілердің мұндай мәселеге тап болуы, олардың еңбек етуге деген ынта-жігерін төмендететіні сөзсіз.

Ауылдық жерлерден жастардың қалаға миграциялық ағынының тоқтамауы.

Статистикалық мәліметтер көрсеткендей, жалпы аймақтағы халықтың көші-қоны қалаға тікелей бағытталып отыр. Мұндай миграциялық ағынын қала облыс орталығы болып табылғандықтан, табиғи құбылыс ретінде бағалауға болады. Бірақ бұл аудандық, ауылдық жерлердегі еңбекке орналастыру мәселесін назардан тыс қалдыру керек екенін білдірмейді. Себебі, қалаға келуші азаматтар қала аумағынан еңбек жағдайы жасалған, жалақысы сәйкесінше көп жұмыс орнын табуға үмітті болып келеді. Ал, бұл жағдай мәселенің екінші жағын, яғни ауылдық, аудандық мекендердегі жұмыспен қамту жүйесінің әлсіздігін көрсетеді.

Ауылдық жерлердегі еңбек нарығының дағдарысы.

Қалаға қарасты ауылдық округтерде жұмыс орындырының жеткіліксіздігі салдарынан аталмыш мәселе туындап отыр. Әсіресе, өңірдің негізгі шаруашылығы ауылшаруашылығы, күріш өнімдерін шығару болғандықтан, ауылдық өңірлердегі халықтық жұмысбастылығы маусымдық қалыпқа енеді және табиғи жағдайларға тікелей тәуелді болып табылады. Оның ішінде, ауыл халқының кез келген маусымда табиғаттың тосын апаттарынан екі қолға бір күрек таба алмау жағдайы, жеткілікті жоспардағы өнімді ала алмауы секілді мәселелер. Бұндай жұмыссыздық қоғамда әлеуметтік салдарлар тудырады, бос жүрген адамдар, әсіресе жастар ішімдікке, темекі тартуға, нашакорлық секілді жаман әдеттерге және әртүрлі санаттағы қылмыстарға бой алдыртады.

Зейнет жасындағы азаматтардың қалалық еңбек нарығында жұмыс жасауы.

Қаладағы орта жастарғы адамдардың және жастардың жұмыссыздығының себептерінің бірі – зейнет жасындағы егде жастағы адамдардың штаттық жұмыс орындарын иеленіп отыруы. Еңбек тәжірибесінің молдығы және біліктілігінің жоғары болуы жұмыс орнындағы зейнет жасындағы адамдарға сұранысты тудырса да, екінші жағынан, теріс салдарларға, қоғамдағы еңбекке жарамды халықтық жұмыссыздығына алып келеді.

Қызылорда қаласындағы қызметпен қамту қызметіндегі келесі негізгі мәселе жұмыспен қамсыздандыратын халық санының қала нарығында белгісіз қалуы. Бұл адамдардың кейбір топтарының мемлекет бюджетінен тегін әлеуметтік көмек алу мақсатында жұмыспен қамту орталығына келіп жұмыссыз статусын алатын, бірақ жеке қызметтерін жасыруының нәтижесінде туындайды. Қала нарығындағы жасырын жұмысбастылықтың болуы жұмыспен қамту орталықтарының мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес нәтиже алу мақсатында жұмыс жасап, аталмыш мәселелерге көңіл бөлмеуінен болады.

Қазақстандағы қазіргі жұмыспен қамту саясатының жаңа бір ерекшелігі – жұмыссыздарға әлеуметтік көмек көрсету кезінде жұмыспен қамтудың белсенді формаларына жаңа бағыт

беру. Соңғы кезде беріліп жүрген жұмыссыздық бойынша жәрдемақының орнына, адам қоғамдық жұмысқа тұрудың немесе өзін-өзі жұмыспен қамтуға қажетті материалдық көмек алудың нақты мүмкіндіктеріне ие болды.

Халықаралық ұйымдардың шетелдік сарапшылары, қоғамдық жұмыстарды экономикалық белсенді халықты уақытша жұмыспен қамту әдісі ретінде қарастыруды ұсынады. Оның оң тұстары бар, өйткені ол еңбек дағдыларынан мүлдем айырылу, девианттық мінезді көрсете бастау қаупіндегі адамдарды қоғамдық өндіріс саласына қамтиды.

Бірақ екінші жағынан қоғамдық жұмыстар – бұл қандай да бір жұмыс саласында еңбек карьерасына перспектива бермейді, жұмысшының біліктілігін арттырмайды, яғни мәселенің уақытша шешімі. Басқа сөзбен айтқанда, қоғамдық жұмыстар өздігінен жұмыссыздық мәселесін шешпейді, мәселені уақытша кейінге шегереді. Мәселе қоғамдық жұмыстардың бағытының дұрыс ұйымдастырылуымен түсіндіріледі. Осылайша, жұмыспен қамту саясатының қазіргі кезеңдегі нәтижелері жақсы және теріс тенденциялармен сипатталады.

Қалыптасқан мәселелерді шешу үшін келесідей ұсыныстар ұсынылады.

Орта және көп мерзімді басымдықтарды анықтау және жұмыс күшіне сұраныс пен ұсынысты болжауға және сұраныстың аймақтық ерекшеліктерін есепке ала отырып, орта мерзімге кәсіби даярлау және қайта даярлауды реттеуге көшу. Бұл аймақтың даму ерекшелігін ескере отырып, қажетті мамандарды дайындау жүйесін құру. Халықаралық интеграцияның даму және бәсекелестікті дамытудың шарттары барысында елімізде жастар жұмысбастандылығын қалыптастыру өзекті сұраққа айналып отыр. Бұл зерттеліп отырған Қызылорда қаласының еңбек нарығындағы халықтың 25% құрайтын жастар арасындағы жұмыссыздық мәселесін шешу аймақ деңгейінде жүргізіліп отырған саясаттың басты бағыттарының бірі. Менің ойымша, қала нарығындағы бұл мәселені шешу үшін жастар арасында арнаулы орта оқу орнын бітірушілерге жоғары оқу орнына түсудің жеңілдіктерін қарастыру қажет. Мәселен, Қазақстанда мұндай жеңілдіктерді мектеп бітіруші түлектер пайдалана алады. Оған ауылдық квота, алтын белгі иелеріне берілетін басымдықтарды жатқызамыз. Осы секілді, колледж бітіруші түлектерге жоғары оқуға түсуді жеңілдететін арнайы артықшылықтар мен осы санаттағы бітірушілерге ғана бөлінетін грант санының жаңа жүйесін құру керек. Бұл өз кезегінде, жұмысқа қабылдау барысында жоғары және арнаулы білім иелері арасындағы теңсіздікті жоюға мүмкіндік береді.

Қала нарығында сұраныс жоқ мамандықтарға бөлінетін гранттар мен оқу орындарына берілетін ақылы оқу орындарының да санын мүмкіндігінше қысқарту қажет. Қала нарығында техникалық, ауылшаруашылығы, медицина сферасына мамандықтар сұраныс көп, техникалық мамандарды тегін оқытудың жаңа жүйесі еніп жатқанымен, жастар бұл сфераның мамандары болғысы келмейді, дегенмен де ақылы түрде сұраныс мүлде жоқ мәртебелі мамандықтарды оқуды жөн көреді. Ол үшін мемлекет тарапынан жастардың, оның ішінде, мектеп бітірушілер арасында аталмыш сфераға деген оң көзқарас пен қызығушылықты тудырту керек немесе жеңілдіктермен бітірген студенттерді ауылдық жерлерге жұмыс жасауға міндеттейтін заңды қарастыру қажет. Сонымен қатар, жастар жұмыссыздығының шешуде өзге де мемлекеттердің тәжіриелерін ескерген жөн. Мысалы, Германияда жастарды еңбекпен қамтуда жастардың кәсіпкерлігі жоғарғы рөлге ие. Бұл елдегі жастарды мемлекеттік қолдау жүйесі әлемдік мемлекеттер мен ұйымдар тарапынан тиімді күресу құралы ретінде бағаланған. Жастардың мүддесін көтеру арқылы мемлекет жас мамандарды артықшылықтар мен жеңілдіктермен қамтыған. Бос қызмет орындарына адамдарды таңдау барысында және өндіріс орындарында қысқартулар болған жағдайда жастардың мүддесіне артықшылықтар беретін заң қабылданған. Сәйкесінше, елдегі жастардың кәсіппен айналысуы орта, шағын кәсіпкерліктің дамуына өз үлесін қосып отыр.

Өзін-өзі қамтығандар – жеке тұтынуға қажетті өндірісті, өндірістік кооперативтердің мүшелерін, отбасылық кәсіпорындардың жалақы алмайтын жұмысшыларын және жалдамалы жұмысшылардың еңбегін пайдаланатын жұмыс берушілерді қосқанда, табыс табу үшін тауар, жұмыстар және қызметтердің өндірісімен жеке айналысатын жеке тұлғалар. Мысалы, бала күтуші, репетиторлық қызметпен, көтерме және бөлшек саудамен, автокөлік жөндеумен айналысатын адамдар, нотариустар, такси жүргізушілері, ауыл шаруашылығымен айналысатын адамдар, құрылысшылар және басқалары Қазақстандағы өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың қатарына жатады. Өзін-өзі жұмыспен қамтығандар еңбек қызметінің барлық салаларын

қамтитынын көріп отырмыз. Өзін-өзі жұмыспен қамту – өзінің жеке ісі аясында орындалатын жұмыс. Өзіндегі жұмыспен қамтығандар, өздерінің салық және сақтандыру жарналарын төлеуге жауап береді, ал жалдамалы жұмысшылар жағдайында бұл мәселені жұмыс беруші шешеді.

Өздерін қызметтен қамтығандарға еңбек қызметінің процесінде өзінің денсаулығы және қауіпсіздігі үшін де өзі жауапты. Өзін жұмыспен қамтығандардың табысы орындаған жұмыстарынан түсетін түсімінен, жеке капиталының табысынан және кәсіпкерлік белсенділігі үшін берілетін сыйақыдан құралады.

Осы салада жаңадан бастаған өздерін түрлі еңбектермен қамтығандар (шағын кәсіпорындар) үшін қарастырылған, жартылай демеу қаржы беруді қоса отырып, осы қаулыға біршама өзгеріс енгізуді ұсынамын, ол ауылшаруашылық өндірушілерінің шағын кооперативтерін дамытуға және ауыл шаруашылық өндірісінің тиімділігінің артуына және өзін жұмыспенен қамтығандардың табысын арттыруға мүмкіндік береді.

Әртүрлі отбасылық жағдайға байланысты, өмір сүру үшін көшеде тұрып сауда жасауға мәжбүр адамдар туралы да естен шығармау қажет. Мемлекет тарапынан қарапайым сатушыларға арналған дүңгіршектер салу және жалға беру бағасын төмендету арқылы осы адамдарға қолдау көрсетілуі тиіс, ол ауылдарда және қалаларда реттелмеген саудамен күрсеу мәселесін шешуге ықпал етеді. Қазақстанда өзін-өзі қызметпен қамтығандардың тағы бір мәселесі болып, табыс көзінің тұрақсыздығы және жұмыссызға айналу қауіпі табылады.

Бұл мәселені шешуге, қарапайым салық төлеу жүйесінің бірін білдіретін, өзін-өзі жұмыспен қамтығандар үшін патент енгізу туралы заң жобасы мақұлданған, Ресей мемлекетінің мысалы бойынша, мемлекеттің ерікті патентті енгізуі ықпал етеді деп ойлаймын. Азамат ЖК немесе заңды тұлға ретінде тіркелмей-ақ патент сатып алу мүмкіндігін алады. Салық сомасы табысына және қызмет түріне сәйкес, төмен болады. Патент енгізу идеясын – өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың статусын ерікті тіркеу (Латвия мысалында) және өзін-өзі жұмыспен қамтығандарды сақтандыру және несие беруде жеңілдіктер қарастырылуы қажет деп толықтырғым келеді.

Азаматтар сақтандыруды ерікті жүзеге асырады және өзін өзін-өзі жұмыспен қамтыған ретінде тіркейді, ол бұл субъектілерді жұмыстарында болуы мүмкін «тұрып қалулар» кезінде, табыстың тұрақты болмауына байланысты мемлекет, сақтандыру компанияларының тарапынан қолдау алуына мүмкіндік берер еді. Тапсырыс берушілер мен халыққа белгілі қызмет түрлерін ұсынатын, әртүрлі қызмет түрлерімен айналысатын өзін-өзі жұмыспен қамтығандар арасындағы өзара байланысты орнату үшін, әрқайсысы өзінің хабарламасын тегін қалдыра алатын интернет-ресурс түрінде платформа жасау қажет.

Аталғандарды есепке ала отырып, ҚР өзін-өзі жұмыспен қамтығандарды құқықтық қорғаудың келесі жолдарын ұсынуда болады:

- ◆ ауылшаруашылық саласында жаңадан бастаған өздерің жұмыспен қамтығандар үшін қарастырылатын жартылай демеу-қаржы бөлу;
- ◆ мемлекеттің қарапайым салық төлеу жүйесінің бірі ретінде, өзін-өзі жұмыспен қамтығандар үшін ерікті патентті енгізуі;
- ◆ мемлекеттің өздерін жұмыспен қамтығандардың статусын ерікті тіркеуді және сақтандыру және өзін-өзі жұмыспен қамтығандарды несие беруде жеңілдіктер енгізуі;
- ◆ қарапайым сатушылар үшін дүңгіршектер ұйымдастыру және жалға беру төлемін төмендету;
- ◆ тапсырыс берушілер мен өзін-өзі жұмыспен қамтығандар арасындағы өзара байланысты орнату үшін, әрқайсысы өзінің хабарламасын тегін қалдыра алатын интернет-ресурс түрінде платформа жасау.

Аталған ұсыныстар қызметпен қамсызданғандардың және жалпы қоғамның құқықтық мәдениетін арттыруға және құқықтық нигилизмді болдырмауға ықпал етеді. Бастапқы кезеңде осы мәселелерді шешу үшін өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың құрамын келесі жолдармен қайта құрылымдау қажет:

- ◆ зейнетақы аударымдарының жүйелілігі талдау арқылы тұрақты, жүйелі немесе қысқа мерзімді табыс табатын адамдардың нақты санын анықтау, одан басқа, талдау, аймақ, салалар,

адамның жасы, жынысы деңгейіндегі жұмыссыздықтың нақты деңгейін анықтауға мүмкіндік береді;

- ◆ құрылымынан жеке кәсіпкерлерді және жеке қызметіне лицензия берілуі тиіс адамдарды шығару (қорғаушылар, репетитор, риелтор, косметолог, жаттықтырушы және т.б), ол бір мезгілде осы салаларға бақылау жүргізуге мүмкіндік береді;

- ◆ продуктивті және продуктивті емес деп, продуктивтілерін жеке кәсіпкерлерге ауыстыра отырып, бөлу механизмін анықтау;

- ◆ көрсетілген тұлғалардың категорияларына салық салу, міндетті зейнетақы аударымдары бойынша мәселелерін қарау.

Халықтың зейнетақы саясатына деген қалыптасқан сенімсіздігіне қарамастан, осы салаға қамтылмаған адамдар, болашақта мемлекетке, нақтырақ айтқанда салық және зейнетақы төлемдерін төлейтін халықтың бір бөлігіне масыл болуы мүмкін.

Жұмысқа жарамды қамтылмаған халықты тіркеу үшін, көші-кон қызметімен, ішкі істер органдарымен, зейнетақы қорымен, ХҚО, мүгедектер қоғамымен келісімді өзара іс-әрекеттерді жүзеге асыратын жұмыспен қамту орталықтарының жұмысын күшейту қажет.

Кәсіби даярлық және қайта даярлау жүйесін жасау, кәсіби-техникалық училищелердің типі және сұраныс орны бойынша бос жұмысшылар мен жастарды қамтуға мүмкіндік беретін, аумақтық принципі бойынша біліктілігін арттыру. Даярлау қаланың және елді мекендермен келісім-шарт формасының негізінде жүзеге асырылуы тиіс.

Аралас және ұқсас мамандық түрлерін игеру арқылы өндірістік және өндірістік емес салалардың жұмысшыларын кәсіби даярлау спектрін кеңейту, яғни еңбек мобильділігі жоғары кең бағыттағы мамандықтарды қалыптастыру.

Қызылорда қаласының еңбек нарығындағы халықты жұмыспен қамтудың мемлекеттік саясаты келесі бағыттар бойынша жүзеге асырылуы тиіс:

- ◆ жұмыссыздарды еңбекпен қамсыздандыру мәселелерін реттейтін құқықтық базаны жасау. Бұл мемлекет қызметі экономиканың мемлекеттік секторына ғана емес, жеке секторға да қатысты;

- ◆ халықтың өзін-өзі жұмыспен қамтуына мемлекет тарапынан жағдай жасау.

Бұл тұрғыда әлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, шағын және орта бизнесті дамытуға мемлекет тарапынан жасалған жағдай жоғары тиімділікке қол жеткізеді. Ол үшін тиісті заң базасы жасалуы тиіс, яғни жаңадан бастаған кәсіпкерлерге жеңілдікпен салық салу туралы заң қабылдануы, өз ісін ашқысы келетін адамдарға бастапқы капитал ретінде жеңілдікпен несиелер беру қажет.

Кадрларды оқыту, қайта оқыту және біліктілігін арттыру.

Орталықтандырылған экономиканың құрылымының қайта құрылуы және оның нарық жолына қалыптасуы, құрылымдық жұмыссыздықты тудыратыны анық. Жұмыс күші нарығында бір жағынан ескі мамандық кадрларының көп болуымен және қазіргі заманғы технологияны қамтамасыз етуге қажетті кәсіби мамандардың тапшылығымен сипатталатын жағдай қалыптасқан. Сондықтан жұмыспен қамту саласындағы мемлекеттің басым бағыттарының бірі болып, уақыт талабына сай кадрларды оқыту және қайта оқыту табылады.

Кадрларды қайта оқыту уақытша сипатта болмауы тиіс, нарық конъюнктурасының өзгеруіне байланысты үнемі жүзеге асырылып отыруы тиіс. Германияда мысалы, кадрларды нақты өндіріске даярлауға аса назар аударылады. Ол үшін оқыту кәсіпорындарда тікелей ұйымдастырылады және шәкіртақы (стипендия) төленеді.

Жұмыс күшінің аумақтық мобильділігін қолдау.

Ол мемлекет жұмыс күші тапшы аймақтарға көшкісі келетін азаматтарға және отбасыларына материалдық көмек көрсетуі тиіс деген сөз. Одан басқа, жұмыспен қамту саясатының маңызды бағыты ретінде, жұмыс күшін ұйымдастырып іріктеу бойынша шаралар қарастырылуы тиіс. Бірақ тәжірибе көрсетіп отырғандай, тұрғылықты жерін ауыстыру, біршама материалдық және моральдық шығын әкелуі мүмкін, сондықтан адамдарды басқа жерге көшіру арқылы жұмыссыздықпен күресу арқылы тиімділікке қол жеткізу қиын.

Жұмыс күшінің халықаралық ағынын реттеу.

Бұл мақсатта мемлекеттер арасында жұмыс күшінің ауысуын реттейтін, халықаралық келісімдерге қол қойылуы тиіс. Өз кезегінде әрбір тарап, өзінің экономикалық жағдайын

есепке ала отырып, иммигранттардың елге ағынын шектейтін немесе қолдайтын ішкі заңын қалыптастырады. Халықаралық саясатта ерекше процестердің мамандары мен белгілі ғалымдардың келуіне әрдайым жағдай жасалады.

Демографиялық үдерістерді реттеп, дамыту.

Мемлекет туылу және қайтыс болу процестерін жіті бақылауда ұстап отыруы тиіс, және теріс тенденциялар байқалған жағдайда оны реттеу бойынша шаралар қабылдауы тиіс. Жұмыс күші, адамның ақыл-ой қабілеттерінің жиынтығы, еңбек сапасы нарығындағы жағдай адамның өзіне ғана емес, демографиялық саладағы мемлекеттің жүргізетін саясатына да байланысты.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Жұмыспен қамту–2020 бағдарламасы: <https://www.massaget.kz/>.
- 2 «Қызылорда қалалық жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламалар бөлінің» статистикалық ақпараттары: <http://www.kyzylorda.gov.kz>.
- 3 «Нәтижелі жұмыспен қамтудың және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017–2021 жылдарға арналған бағдарламасын» бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 29 желтоқсан 2016 жылғы № 919 қаулысы: <http://www.adilet.zan.kz/>.

ӘДЕБИЕТТЕР ТИЗИМИ

- 1 Zhymyspen qamtu–2020 baғdarlamasy: <https://www.massaget.kz/>.
- 2 «Қызылорда қалалық zhymyspen qamtu zhәне әлеumettik baғdarlamalar bөлінің» statistikalық aқparattary: <http://www.kyzylorda.gov.kz>.
- 3 «Nәtizheli zhymyspen qamtudың zhәне zhappai kәsipkerlikti damytudың 2017–2021 zhyldarға arналған baғdarlamасын» bekitu туралы Қазақстан Respublikasy Ykimetiniң 29 zheltоқсан 2016 zhylyfy № 919 kaulyсы: <http://www.adilet.zan.kz/>.

А.П. ЖАКЕШОВА,¹

к.э.н., доцент.

Г.П. КОПТАЕВА,¹

к.э.н., доцент.

С.С. ТЛЕУБЕРДИЕВА,²

PhD, доцент.

Ш.Н. АГАБЕКОВА,¹

к.э.н., доцент.

Университет «Мирас».¹

Евразийский национальный

университет Л.Н. Гумилева²

ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЗАНЯТОСТИ В КЫЗЫЛОРДЕ

Аннотация

Рынок труда города Кызылорды – это особая и планомерная сфера жизни социального и экономического общества. Поскольку он охватывает и рынок рабочей силы, непосредственно вовлеченный в производство, то здесь важны понятия безработицы и занятости. Потеря работы в Кызылорде для многих означает низкое качество жизни и нестабильность экономики. Занятость определяет содержание важнейших аспектов общественного развития, признаваемых по удовлетворению потребностей людей на рынке труда. Безработица напрямую влияет не только на физических лиц, но и на экономику государства, увеличивая государственные расходы и уменьшая налоговые поступления. Кроме того, экономические исследования в городе показывают, что длительная безработица снижает уровень оплаты труда работников. Эти вопросы, в свою очередь, порождают политическую, морально-психологическую, социальную напряженность. Потеряв работу, гражданин начинает чувствовать себя неуверенным в себе, у него снижается самооценка, он начинает чувствовать себя

лишним в обществе. Переживание гражданами таких плохих психологических ощущений порождает различные семейные проблемы, превращая их в источник получения доходов незаконным путем. Вопросы, связанные с безработицей и занятостью в Кызылорде, вызывающие тяжелые последствия, государство обязано непосредственно урегулировать. В целях поддержки безработных граждан государство применяет различные способы оказания содействия в трудоустройстве, осуществляя материальные выплаты, перечисляя денежные средства.

Ключевые слова: рынок труда, молодежная практика, специальность, трудоустройство, безработица, занятость, государственная поддержка.

A.P. ZHAKESHOVA,¹
c.e.s., associate professor.

G.P. KOPTAEVA,¹
c.e.s., associate professor.

S.S. TLEUBERDIYEVA,²
PhD, associate professor.

SH.N. AGABEKOVA,¹
c.e.s., associate professor.

Miras University.¹

L.N. Gumilyov Eurasian National university²

MAIN PROBLEMS AND SOLUTIONS OF EMPLOYMENT PROVISION IN KYZYLORDA

Abstract

The labor market of the city of Kyzylorda is a special and planned sphere of social and economic society. Since it also covers the labor market directly involved in production, the concepts of unemployment and employment are important here. For many, losing their jobs in Kyzylorda means a poor quality of life and an unstable economy. Employment determines the content of the most important aspects of social development, recognized by meeting the needs of people in the labor market. Unemployment directly affects not only individuals, but also the state's economy, increasing public spending and reducing tax revenues. In addition, economic research in the city shows that long-term unemployment reduces the level of workers pay. These issues, in turn, generate political, moral, psychological, and social tensions. After losing a job, a citizen begins to feel insecure, his self-esteem decreases, and he begins to feel superfluous in society. The experience of the citizens such a bad psychological feelings gives rise to various family problems, turning them into a source of income through illegal means. Issues related to unemployment and employment in Kyzylorda that cause serious consequences, the state is obliged to directly resolve. In order to support unemployed citizens, the state applies various methods of providing assistance in employment, paying material payments, transferring funds.

Key words: labor market, youth practice, specialty, employment, unemployment, state support.